

ІСТОРИЧНА ДИНАМІКА ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПЕРСПЕКТИВ УКРАЇНИ: В ПОШУКАХ НАЙБІЛЬШОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ ТРАГЕДІЇ

Версетті Е. О.

ВСТУП

Використовуючи запропоновану далі методологію аналізу геополітичних перспектив та спроможностей України в різні її історичні державні форми, постає потреба поставити питання. А саме – коли відбулась та сама «геополітична трагедія», котра найбільше відтягнула Україну від її історичних цілей в питаннях самореалізації. Якщо з точки зору пропаганди рф для росії це відбулось у 1991 році, то коли це відбулось для такої давнішої держави (за росію) як Україна? І чи можливо вивести методологію для визначення закономірностей геополітичних перспектив, використовуючи історичний аналіз різних періодів державотворення України. І чи можна би було цю методологію зробити унікальною для можливості проведення паралелей динаміки геополітичних перспектив різних держав в різні історичні періоди? Є вже питанням до наукової спільноти, а не даної статті. Так, самі до прикладу національні інтереси мають властивість мінятись від віку до віку в залежності від політичної ідеології, котра переважає в політичних елітах, політичній системі. А здатність досягти ці інтереси – говорить про перспективність держави в окремому історичному відрізку держави суб'єкта. В даному випадку пропонується брати за основу та індикатор саме ту ідею, котру історично можна назвати: українською ідеєю. Коли ця ідея потерпіла найбільший крах з точки зору здатності реалізувати? Коли динаміка геополітичного становлення суб'єкту, а отже й здатність реалізувати українську ідею в Історії України – умовно кажучи – на шкалі перспектив сягнула дна, в контексті довготермінових перспектив захищати національні інтереси та розбудувати вільну та суверенну Україну. Чи могла би ця окреслена нами історична точка невідворотності, так званий «рубикон» – пояснити закономірність тієї війни, тієї турбулентності, тих процесів, котрі наразі й відбуваються як з Україною так і з регіоном, чи то міжнародною системою в цілому. Однозначно, що при реалізації даної методології було позначено, що є певні закономірності тих загроз, викликів, котрі постійно простежуються в динаміці суб'єктності України в різні її історичні періоди та державні форми. І усі ці форми вони або віддаляли, або наближали Україну до самореалізації – подібна саморефлексія національного рівня сприяє розумінню та усвідомленню тому, де саме зараз знаходиться Україна і чому так. Тому визначивши історичну подію як найбільшу геополітичну трагедію в Історії України, поставимо на мету довести гіпотезу та виявити чи агресія рф є все-таки закономірним та прогнозованим процесом, детермінованим ще в минулих сторіччях, чи спонтанною зміною поведінки в силу розподілу балансу сил з 2014 року. Окрім цього в статті є ще

й ідеологічний аспект, адже лідером супротивників України неодноразово використовувались такі поняття інформаційно як «геополітична трагедія», дана стаття є науковою відповіддю, суть якої показати, що у випадку України такі події відбувались ще взагалі до існування такої держави як «російська федерація», такої держави навіть ще не існувало, коли по сенсу подібна геополітична трагедія відбулась із українським народом, державністю та перспективами реалізації ідеї. Таким чином основна ідеологічна, а не наукова мета (яка в свою чергу виражається в поставлених нижче завданнях) статті – це довести що навіть з точки зору «аргументу Рюрика» вторгнення в Україну не є обґрунтованими рішенням ні істориками, ні політологами супротивника, а є нічим іншим ніж історична помилка.

Об'єкт дослідження – динаміка геополітичних перспектив України в різні історичні періоди державності. Предмет дослідження – індикатори геополітичних перспектив, суб'єктивні та об'єктивні фактори впливу на геополітичні перспективи України в різні періоди історії, геополітична трагедія, критерії історичної події – «геополітичної трагедії». Мета спонукала до постановки таких дослідницьких завдань:

- дати ґрунтовне, наукове тлумачення поняттю «геополітична трагедія»;
- позначити індикатор у виді української ідеї з метою визначити історичну подію як геополітичну трагедію України;
- охарактеризувати взаємозв'язок та динаміку між історичними подіями та геополітичними перспективами України як глобального актора на міжнародній арені;
- охарактеризувати закономірності динаміки геополітичних перспектив України.

Що ж можна окреслити таким терміном як «геополітична трагедія»? Пропонуємо спершу перед тим як проводити аналіз динаміки геополітичних перспектив України у різних її державним формуваннях, уточнити термінологію й поняття, котрі будуть застосовані нами.

1. Теоретико-методологічні засади аналізу геополітичних перспектив України

Якщо геополітична перспективність – це здатність держави в довгій історичній перспективі забезпечити та захистити сформульовані національні інтереси та суб'єктність на міжнародній арені, то геополітична трагедія – це протилежне. А звідси вже випливає, що геополітична трагедія – це історична подія, котра віддаляє на довготерміновій історичній перспективі суб'єкт від реалізації себе в якості суб'єкта міжнародної арени та захисту національних інтересів відповідно. Власне національні інтереси пропонуємо розуміти за класичними геополітичними підходами або ж представниками політичного реалізму, зокрема теорії «життєвого простору» Ф. Ратцеля (засновника геополітики), частково Хеллфордла Маккіндера, взяті до уваги також деякі критерії Ніколаса Спайксмена: соціальна інтеграція, політична стабільність, фінансова незалежність. Ми наполегливо рекомендуємо уникати підходу політичного ідеалізму, котрий помилково інституційно-правові фактори поведінки суб'єкта ставить вище, аніж національні інтереси, що кожного століття

заперечується політичними реаліями та історичними подіями. Були застосовані також теорії політичного реалізму та неореалізму Джона Маршмайера і Кеннета Уолтса у розумінні зовнішнього фактору та поведінки суб'єктів на міжнародній арені при охарактеризуванні динаміки геополітичних перспектив України в різні її історичні періоди. А також метод історичного аналізу – з метою аналізу динаміки геополітичних перспектив суб'єкта на міжнародній арені (Україні) в різні її історичні періоди відповідно поставленим завданням.

«Головна історична проблема України споконвіку полягала в тому, що українська державність часто зазнавала краху, й нація територіально перебувала у складі інших держав. Це одна з основних причин актуалізації дискусій навколо геополітичних можливостей в ХХІ столітті, адже багато хто розглядає українську державність у контексті цього питання як можливість реалізувати геополітичні перспективи, що доволі рідкісне явище в історії України»¹. Тобто фактично наслідок обставин, наведених цитуванням вище, є етнонаціональна та ідеологічна диференціація українського суспільства, що за індикатором соціальної стабільності є доволі слабким показником, що в свою чергу вже є ознакою несприятливих суб'єктності України обставинам – і це наші нинішні реалії, сучасність.

Але тут є одне але: як ми дійшли до таких обставин? Чи є якась закономірність в динаміці глобальних перспектив або можливо конкретна історична подія, котра змінила баланс сил в регіоні, регіональні інтереси суб'єктів та динаміку подій наступних століть таким чином, що це віддалило Україну від довготермінової реалізації себе в якості суб'єкта міжнародної арени? І ми опинились в цих обставинах: закономірно, прогнозовано та в силу певних історичних подій, одна з котрих й претендуватиме на звання так званої «геополітичної трагедії». Зокрема є процес, котрий тісно пов'язаний як із сприйняттям Європою України в якості «буфера», а не власного геополітичного простору, росією своєю провінцією (чи то об'єктом), а українське суспільство у стан вразливості до зовнішніх загроз (та сама соціальна стабільність за Спайсменом).

Але спершу варто виявити, що могло б вкластись в поняття індикатора української ідеї? Її формували неодноразово в Історії України та вітчизняних політичних вчень від Пилипа Орлика (1710 рік) до Бачинського (1895 р.) та праці Миколи Міхновського «Самостійна Україна», чи то «Націократія» Сціборського, або «Класократія» Липинського. Але науково – українська ідея полягає не у певному ідеологічному погляді на суспільство, чи то шляху формування політичної системи, а на самій здатності довгостроково реалізувати та захистити на певному територіальному просторі власний народ, націю, культуру та спосіб ведення (соціальний рівень) життя. До прикладу, якщо говорити з перспективи ХХІ століття, для України цим самим гарантом здатності довгостроково реалізувати та забезпечити інтереси є «...кроком

¹ Версетті Е. Динаміка геополітичних перспектив України: об'єктивні та суб'єктивні фактори суб'єктності в різні історичні періоди. *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. праць. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2024. Вип. 1 (32). С. 175.

на шляху до формування системи національної стійкості в Україні слугує співпраця з Північноатлантичним альянсом та набуття членства у НАТО»²

2. Історична динаміка геополітичної суб'єктності України та визначення геополітичної трагедії

Виділивши усі поняття та узгодивши термінологію, пропонуємо перейти до самого аналізу динаміки суб'єктності України: «Почнемо наш аналіз із витоків української державності. Київська Русь – це буде перше державне формування, яке вважаємо за потрібне проаналізувати, і правонаступницею якої є Україна... як мінімум можемо відмітити наявність доступу до Чорного моря (в тому числі контроль перешийка Криму, але не сам Крим) ...на міжнародній арені Київська Русь переслідувала дві цілі: співпраця й легітимація (тодішній вид інтеграції) із західними цивілізаціями в Європі, та захист на східних частинах кордону від кочівників зі сходу. Отже, однозначно геополітичний вектор не міг бути ніяким іншим, аніж західний... етноідентифікація Київської Русі, аспекти доступу до ресурсів та моря говорили про доволі непогану перспективність сформувати та реалізувати національну ідею»³. Що же в даному випадку виділяє цей період від усіх наступних? Пропонуємо акцентувати вашу увагу на геополітичний вектор – Захід, що об'єктивно, адже українська ідея не може містити тягу до Сходу на ціннісно-ідеологічному рівні, не заперечуючи українську ідею (як її ми визначили сторінками вище), яка передбачає окрім державності й ведення певного способу життя, що на Сході (росія, Китай) споконвіку від періоду та періоду не було можливим. Таким чином, можемо й виділити, що основний критерій з-поміж усіх є перспективність про-західного вектору, і це дуже важливо помітити, що таким вектор і був на найпершому етапі становлення української державності. Чим далі ми будемо від цих перспектив інтеграції на Захід – тим ближче до відповіді, що же є геополітичною трагедією України, котра історична подія? В даному випадку – Київська Русь – це держава, котра мала фактичну стратегію інтеграції із Західними монархіями, що впливає із політики того же Ярослава Мудрого, «свата Європи».

«Як нам вже відомо із загальних історичних фактів, після роздробленості Київської Русі орієнтація буде на Візантійську імперію, що теж не принесе територіям реалізацію або формування сталих національної ідеї чи то інтересів України»⁴. Щодо самих геополітичних перспектив по класичним геополітичним теоріям, то Київська Русь характеризується доступом до моря (а отже й прибудкових ринків), наявністю «життєвого простору» (за Ратцелем), суверенністю, тобто суб'єктністю на міжнародній арені, але це все до періоду

² Тодоров І. Опірність України в контексті євроатлантичної інтеграції. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2023. Вип. 2 (31). С. 27. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2023.2\(31\)](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2023.2(31))

³ Версетті Е. Динаміка геополітичних перспектив України: об'єктивні та суб'єктивні фактори суб'єктності в різні історичні періоди. *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. праць. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2024. Вип. 1 (32). С. 178.

⁴ Версетті Е. Динаміка геополітичних перспектив України: об'єктивні та суб'єктивні фактори суб'єктності в різні історичні періоди. *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. праць. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2024. Вип. 1 (32). С. 179.

роздробленості. Якщо описувати геополітичними підходами те, якими чином розвивалась Київська Русь, то найбільш наближеним було би розуміння Ф. Ратцеля: «Простір держави зростає разом із зростанням його культури; зростання держави передбачає подальший розвиток ідей, торгівлі, тобто підвищену активність у всіх сферах життя суспільства; зростання держави відбувається за рахунок поглинення (приєднання) малих держав; кордон – це периферійний орган держави, він – ознака її зростання»⁵. Перші закономірності котрі звідси впливають: внутрішньополітична диференціація, яка є характерною рисою українського суспільства і наразі в силу як і етнокультурних особливостей регіонів, так і невизначеності геополітично (зазвичай різні сторони отримують різне лобі «із-зовні»). Навіть в сучасний період видно по електоральним процесам певний поділ, чи то по Хантінгтону цивілізаційним підходом, чи то аналізом практичним інформаційного поділу на теренах України – будь-якою парадигмою, чи то підходом диференціація проявляється в українському суспільстві, воно є закономірним явищем для нашого суспільства ще із часів державності Київської Русі.

Наступними державними формуваннями, які були вже правонаступницями Русі – це Галицько-Волинське князівство, а далі вже Запорізька Січ – але в даному випадку не відбувається якась динаміка в контексті вектору цінностей української ідеї вона однозначно так-само дивилась на Захід, в силу диференціації інколи й на Схід, а як ми виділили вище – це основний критерій в питанні перспектив реалізувати довгостроково українську ідею. Самі державні формування мали відіграти свою історичну роль продовжити спадщину Київської Русі, проте пали від руки Монгольської навали – і тут у нас вже є друга закономірність і динаміка – основна загроза Україні геополітично випромінюється саме зі Сходу, а коли будь-яка Україна сама геополітично орієнтується на Схід, тобто відбувається «влиття» суб'єкта в Москву, то цей процес і перетворює Україну в об'єкт. А що ж тоді відбувається з самою спадщиною чи то геополітичними перспективами? Цим самим уся геополітична суб'єктність, як і правонаступництво Русі передається росії в кремль – що в свою чергу якраз і є за нашим індикатором ознакою тої самої події, котра здатна відтермінувати на довготривалі перспективи здатність реалізувати власну суб'єктність й всі похідні від цього цілі самореалізації України. Немов відтягує здатність України по усім територіям отримати назад свій суверенітет.

Тому у нас є гіпотеза: «геополітична трагедія для України відбулась саме в 1918 році (як для російського режиму це відбулось в 1991 році, для України дещо раніше – в 1918 році відправна точка втрати геополітичних перспектив та ланцюжка невідворотних проблем, які й призвели до війни навіть в XXI столітті). Саме тут відбувся колапс, який і передав спадщину «Русі» іншій нації»⁶. Тобто тут відбувся ідеологічний відкат від України як окремого

⁵ Вегеш М., Палінчак М., Петрінко В. Геополітика в постатях і термінах : підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія». Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 65.

⁶ Версегті Е. Динаміка геополітичних перспектив України: об'єктивні та суб'єктивні фактори суб'єктності в різні історичні періоди. *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. праць. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2024. Вип. 1 (32). С. 180.

суб'єкта із центром в Києві до радянської парадигми розуміння: України як сировинного придатку до політичної системи в центрі у Кремлі, а етнополітично «молодший брат», але аж ніяк не повноцінний народ, котрий є правонаступником європейської держави з центром в Києві. Саме в 1918 році усі європейські перспективи України були зтерті та замінені на радянську парадигму розуміння українського питання, котре взагалі стало питанням, а не історичним фактом. І все закінчилось нездатністю утримати суверенітет та право на спадщину усіх державних форм до цього на цих теренах. «Українці сподівалися на справедливе вирішення цього питання на Мирній конференції в Парижі, але не були туди навіть запрошені. На заваді цьому стали провідні політичні діячі Антанти, які не бачили перспектив незалежності України... Антанта так і не визнала суверенітету УНР»⁷.

Відштовхуючись від гіпотези варто проаналізувати державу Україна – Павла Скоропадського та УНР відповідно. Держава Павла Скоропадського мала виражену прозахідну парадигму бачення геополітичної приналежності України, адже сама держава у доволі широкому територіальному спектрі була протекторатом Німецької Імперії. І в даному випадку протекторат варто розуміти в ретроперспективах: взагалі колишні внутрішні суб'єкти Німецької Імперії (фактично провінції) наразі провідні європейські країни, а яка роль була би відведена окремій державі-протекторату? Наскільки відсутність приналежності в ХХ ст. України до СРСР, а натомість існування у виді європейської держави (хоч і в той час залежної геополітично) – наблизилася би Україну реалізувати свої національні ідеї? А основне питання – наскільки тоді падіння усіх цих перспектив та знову заміна вектору на той, що з центром в Кремлі, є геополітичною трагедією, зокрема в контексті крадіжки спадщини держави Київської Русі? Подією, котра зруйнувала всі перспективи в ХХ столітті реалізувати себе в європейському просторі – поразка Німеччини у Першій Світовій Війні, є тотожною геополітичною поразкою й України в перспективах її довготермінового становлення та запобігання крадіжки власної Історії та правонаступництва. Території котрими володіла, внутрішньополітична система, котрою керував український, вітчизняний та європейський монарх на початку ХХ ст. – могли стати відправною точкою розвитку української державності в ХХІ ст., та відновленням спадщини, але натомість: втрата державності, інтеграція із суб'єктом з центром з москві, культурний тиск, заміна етнонаціональної ідентифікації (що росія робить й наразі в межах процесу гібридної агресії а згодом й прямого вторгнення як кульмінації цього злочинного процесу), репресії, геноцид, голодомор, передача спадщини Київської Русі в руки суб'єкта із центром з москвою. Ось ціна поразки Німеччини в Першій Світовій Війні. Відбулась трансформація: із європейської, хоч і залежної держави, у провінцію радянської імперії, а якщо порівняти де зараз колишні провінції росії та де наразі колишні суб'єкти Німецької Імперії, то стає очевидним наскільки це все підводить нас до підтвердження даної гіпотези.

⁷ Тимченко Р. Українські дипломати на Паризькій мирній конференції. *Український історичний збірник*. 2013. Вип. 16. С. 160. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000766673>.

Ну і закономірність, яка випливає із даних історичних обставин: при поділі декількох держав між собою певної спадщини, зменшення геополітичних перспектив одного суб'єкта на користь іншої сприяє збільшенню геополітичних перспектив відповідно другого суб'єкта. Звідси й з'явилися амбіції створення соціалістичного табору в так званому ссрср. «Із наближенням завершення Першої світової війни та розумінням того, що Німеччина її програє Всеукраїнський союз земельних власників, Протофіс та кадети почали відкрито заявляти про необхідність відновлення спілки з Росією. У жовтні 1918 р. у Києві відбулася нарада власників Росії, в якій взяли активну участь члени названих партій. Нарада рішуче висловилася за потребу створення центрального уряду Росії з метою відбудови єдиної держави. На думку її учасників, ця позиція мала бути доведена до європейських держав на мирній конференції»⁸.

Внутрішньополітична ситуація в політичній системі українського гетьманату Павла Скоропадського сприяла проросійському курсу, в силу найбільш трагічної геополітичної події в Історії України – повернення у стан об'єктності Кремля в ХХ ст., в столітті, коли відбувалося засвоєння лівих політичних ідеологій та формувалась сучасна міжнародна система – Україна його провела в рабстві, а не у «європейській сім'ї».

ВИСНОВКИ

Отже, було виявлено, що найраціональніше розуміння та введення в науковий обіг поняття «геополітична трагедія» варто розуміти як історичну подію, котра віддаляє на довготерміновій історичній перспективі суб'єкт від реалізації себе в якості суб'єкта міжнародної арени та захисту національних інтересів власного народу. Дане поняття даватиме змогу більш конкретно визначати динаміку геополітичних перспектив, зокрема в контексті виведення певних закономірностей у цій самій динаміці. Розуміння причин та передумов допоможуть ефективніше виявляти індикатори таких історичних подій як геополітична трагедія, чи то розуміння тих процесів, до котрих вони і призводять.

Також було охарактеризовано індикатор української ідеї: вона полягає не у певному ідеологічному погляді на суспільство, чи шляху формування політичної системи, а у самій здатності довгостроково реалізовувати та захищати на певному територіальному просторі власний народ, націю, культуру та спосіб ведення (рівень) життя. Тобто забезпечити довгостроково національні інтереси українців. Якщо екстраполювати дані критерії на політичні реалії (рекомендується уникати розуміння національних інтересів підходом політичного ідеалізму, де це сприйняття реалій є порушенням догмами, переосінченням фактором міжнародного права чи то хибним розумінням поведінки суб'єктів міжнародної арени), то вийде що саме прозахідний (або проєвропейський) вектор і є індикатором реалізації української ідеї в науковому значенні даної термінології. Отже, ще одна закономірність – ближче до Європи означатиме ближче до реалізації суб'єктності України та українського народу, без втрати історичної спадщини правонаступництва України до Київської Русі.

⁸ Любовець О. Політична опора гетьманату П. Скоропадського. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2009. С. 40.

Тому, проаналізувавши основні поворотні історичні процеси та події в межах політичної сфери від часів Київської Русі до сучасності, було виявлено основні загрози реалізації суб'єктності України в різних історичних формах державності: по-перше загроза зі Сходу (Монголія, Московія, російська імперія, срср), по-друге внутрішньополітична диференціація (період роздробленості, ліве крило Директорії, хлібо-робітнича партія в політичній системі Скоропадського, етнонаціональна та інформаційна диференціація після 2014 року). Закономірно також при критичних зовнішніх обставинах нестача ресурсів задля захисту національних інтересів та протидії загрозам національного рівня, відповідно внутрішньополітична диференціація загострюється, соціальна стабільність падає. А третьою закономірністю динаміки суб'єктності України є факт, що при орієнтації на Схід, правовласництво на спадщину Київської Русі передається в руки Москві, відповідно враховуючи усі ці закономірності та взаємозв'язки між собою й стає чіткішим завдання виявлення геополітичної трагедії України.

Що ж є геополітичною трагедією України? Що в силу зовнішніх обставин, внутрішніх факторів сприяло процесу розподілу правонаступництва Русі за межами України на східний геополітичний вектор, Кремль – поразка Німеччини в 1918 році є відправною датою, котру згідно нашої методології, варто вважати справжньою геополітичною трагедією для України та її перспектив освоїти відведений геопростір, словами класика – життєвий простір України, реалізувати українську ідею.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується історична динаміка геополітичних перспектив України через призму авторської методології визначення «геополітичної трагедії» – історичної події, що довготерміново віддаляє державу від реалізації національних інтересів та суб'єктності на міжнародній арені. Автор уточнює понятійний апарат, зокрема трактування української ідеї як здатності держави «довгостроково реалізувати та захистити власний народ, націю, культуру та спосіб ведення життя».

На основі історичного аналізу різних форм української державності – від Київської Русі до XX століття – виявлено ключові закономірності геополітичного розвитку: постійну загрозу зі Сходу, внутрішньополітичну диференціацію та залежність перспектив від орієнтації на Захід. Особливу увагу приділено подіям 1918 року, які, на думку автора, стали критичною точкою втрати геополітичних перспектив, адже саме тоді відбулося «передання спадщини Русі іншій нації» та повернення України до стану об'єктності в системі, центр якої розташований у Москві.

Стаття доводить, що поразка Німеччини у Першій світовій війні стала визначальною подією, яка зруйнувала можливість формування європейського вектора української державності та спричинила довготривалі наслідки, що впливають на геополітичну ситуацію України навіть у XXI столітті. Запропонована методологія дозволяє по-новому інтерпретувати історичні процеси та виявити закономірності, що визначають сучасні виклики української суб'єктності.

У даній науковій статті автор проводить дослідження, керуючись як і власними методологічними напрацюваннями так і класичними геополітичними підходами з метою аналізу динаміки геополітичних перспектив України в різні її історичні періоди. Окрім цього автор, намагається науковим шляхом вивести історичну подію, котра вважається геополітичною трагедією з точки зору перспектив реалізації державності України.

Література

1. Вегеш М., Палінчак М., Петрінко В. Геополітика в постатях і термінах : підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія». Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с
2. Версетті Е. Динаміка геополітичних перспектив України: об'єктивні та суб'єктивні фактори суб'єктності в різні історичні періоди. *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. праць. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2024. Вип. 1 (32). С. 174–187.
3. Любовець О. Політична опора гетьманату П. Скоропадського. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2009. 132 с.
4. Тимченко Р. Українські дипломати на Паризькій мирній конференції. *Український історичний збірник*. 2013. Вип. 16. С. 147–161. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000766673>.
5. Тодоров І. Опірність України в контексті євроатлантичної інтеграції. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2023. Вип. 2 (31). DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2023.2\(31\)](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2023.2(31))

Information about the author:

Versetti Edhar Oleksandrovych,

PhD candidate, Political Scientist,

Department of Political Science and Public Administration,

Uzhhorod National University

14, Universytetska Street, Uzhhorod, 88000, Ukraine